

LIEVEN BAUWENS

Op 13 juli jl. was het precies 100 jaar geleden dat het standbeeld van Lieven Bauwens onthuld werd in aanwezigheid van verschillende van zijn afstammelingen.

Dit standbeeld van de hand van Pierre De Vigne, werd opgericht bij openbare inschrijving en onthuld in de vóórmiddag van de maandag van de Gentse Feesten op 13 juli 1885. Een goede gelegenheid, dachten we, om deze Gentse figuur te memoreren. Wij doen dit aan de hand van een artikel waarin Pierre Kluyskens deze figuur belichtte en dat wij hier publiceren met de toestemming van - en onze dank aan - de familie Kluyskens.

In de reeks ophefmakende zaken en processen uit de Genstse geschiedenis die nimmer volledig werden opgehelderd of waarin politieke en weinig juridische argumenten een doorslaggevende rol speelden, moeten wij vandaag, om de reeks te besluiten, na gehandeld te hebben over de moord van Jacob Van Artevelde, de rechterlijke dwaling in de zaak Lieven Pijn en de eigenaardige processen van de Gentse vrijheidsheld Jan Borluut, nog even verwijlen bij die andere grote Gentse figuur uit het begin van de XIXe eeuw, Lieven Bauwens die door een Engelse rechtbank werd veroordeeld, naar de meeste schrijvers beweren, zelfs ter dood veroordeeld en daar hij zijn rechters maar liefst zijn kat had gestuurd, in beeltenis opgehangen te Londen, wat per slot van rekening, voor een geboren stropdrager, wel het ergste niet is dat een mens kan overvallen!

De biografie van die eigenaardige Gentenaar - een echte Gentenaar is ten andere steeds een rare kerel - kan men met verschillende brillen gaan lezen. Zet men een Engelse bril op, dan krijgt men door de lensglazen het beeld van een schurk, een verrader, een spion en van al wat de Engelsen kunnen verfoeien en versmaden, hetgeen zelfs op het einde van de XVIIIe eeuw, geen klein Engels bier was; beproeft men het met een nuchterziende bril, voorzover dergelijke brillen bestaan, dan krijgt men het beeld van een soort Machiavel die wist wat hij wou en naar geen middelen omzag om zijn doel te bereiken; zet men eindelijk een goede Gentse bril op, voor of na de Leburtonwet aangekocht, dan ziet men de man, de Gentse held, die zijn standbeeld kreeg te Gent, een plein naar zijn naam geheten, een faam die maakt dat men hem te pas en te onpas bij elke officiële redevoering sléurt en slentert om te kunnen bewijzen en zijn vreemde gasten diets te maken dat Gent eens het Manchester van het vasteland was, de parel, koningin of te fee van de katoennijverheid is geweest!

Verschueren die moet weten wat een eufemisme betekent, schrijft in zijn Modern Woordenboek, na zich eerst over de juiste datum van Lieven Bauwens geboorte te hebben vergist, "voerde uit Engeland de mechanische

katoenfabrikatie te Gent in". Dit "invoeren" had echter een verdacht reukje, vooral dan voor de Engelsen die terecht van mening waren dat een schaamteloze schurk hen de kaas van het brood was komen ontfutselen. Voor onze voorouders integendeel werd Lieven Bauwens de held die, door de vermaarde Mull-jenny aan de Engelsen te hebben ontvreemd, zijn geboortestad, alsdan in de grootste ekenomische ellende gedompeld, nieuw leven en welstand had bijgebracht.

Alles hangt natuurlijk af van de wijze waarop men die ontvreemding of "invoer" gaat bekijken.

Louter juridisch bekeken, was de doenwijze van Lieven Bauwens ontegensprekelijk foutief; wij menen niet dat Bauwens dit standpunt voor ogen heeft gehad : hij zag enkel de onmetelijke ellende van de Gentse werkgevers en werklieden, het middel om onze industrie plots te doen herleven. Had hij persoonlijke belangen nagestreefd dan zou er twijfel kunnen bestaan, maar alles wijst er op en bewijst dat de grote Gentse industrieel in de allereerste plaats het belang van zijn stad en zijn stadsgenoten wou dienen en dat hij ten andere gans zijn persoonlijk fortuin en zijn eigen leven veil om die daad te stellen : dat maakt natuurlijk veel, indien niet alles goed.

Zoals Baekeland was Lieven Bauwens een man die geen vrede kan nemen met het alledaagse, met het konservatisme, met het immobilisme van zijn tijdgenoten. Een geluk voor hem dat zijn vader, een der voornaamste leerlooiers van Gent, ook modern zag en dacht. Wanneer Lieven, die nog geen veertien jaar oud was, een nieuw uurwerk uitdacht en verwezenlijkte, kreeg hij van zijn vader een ferm pak slagen en het uurwerk werd vernield. Toen vader Bauwens de rekening kreeg van alle onderdelen die zijn zoon had besteld, doch meteen wist hij dat Lieven, van zijn dertien kinderen, het kind zou worden waarop mocht gerekend worden voor de opvolging en de bloei van het bedrijf.

De konkurrentie met de Engelse leerlooiers was op dat ogenblik afschuwelijk : de meeste industriëlen in Vlaanderen keken wanhopig naar de kwaliteit en de lage prijzen van het Engels leder en gaven de moed op. Vader Bauwens had een andere kijk op de zaken; hij stuurde zijn zoon Lieven die nog geen zeventien jaar oud was, naar Engeland om er een kijkje te gaan nemen in de Engelse ondernemingen en te zien hoe en waarom men er goedkoper kon werken en produceren.

Wij vinden een dergelijke oplossing normaal; op het einde van de XVIIIe eeuw, een piepjonge snater over de grote plas sturen was meer dan een avontuur en in menig Gents huisgezin moet men toen vader Bauwens hebben uitgemaakt en vervloekt als een gewetenloze vader!

Lieven, knutselaar, avonturier, uitvinder en dol op nieuwigheden, oordeelde er anders over; voor hem was het zijn levenskans; drie jaren verbleef hij in Engeland, als eenvoudige arbeider; het waren zware jaren voor die jonge

kerel, doch toen hij naar zijn geboortestad terugkeerde, bezat hij een ondervinding die vele oudere industriëlen hem mochten benijden; hij sprak vlot Nederlands, Frans en Engels, hij kon met mensen, werkgevers en werklieden omgaan, hij wist ook hoe een groot bedrijf ineestak, en vooral hoe men in Engeland het leder vervaardigde en klaar maakte.

Vader Bauwens moet bij de terugkeer van zijn zoon heimelijk hebben gelachen om al de praatjes die sedert drie jaren gewone kost waren geweest in de Gentse salons en het duurde niet lang of hij mocht eenieder bewijzen dat hij wijs en verstandig had gehandeld.

In zijn nieuwe leerlooierij op Nieuwland, die Lieven zelve zou besturen, mocht hij leder klaar maken in zes weken, als wanneer vroeger de bewerking zes maanden in beslag nam. Zijn rechtstreekse concurrenten schoten aan ogen te kort om dit wonder te bekijken.

Lieven moet wel een vernuftige kerel geweest zijn om na enkele maanden reeds over vijfhonderd grote kuipen te beschikken en tweehonderd werklieden aan het werk te kunnen stellen. Ook de kwaliteit van het leder was uitstekend, zo voortreffelijk dat hij het naar Engeland mocht uitvoeren en aldaar koper vond aan prijzen die veel hoger waren dan die van het in Engelse leerlooierijen vervaardigde leder. De hoeveelheid leder door de firma Bauwens in Engeland ingevoerd moet geweldig groot geweest zijn, want zij betaalde jaarlijks niet minder dan een half miljoen goudfrank aan rechten en taksen voor de uitvoer van lederwaren!

Werk verschaffen aan tweehonderd werklieden was in een tijdperk van klein artisaan bedrijf een krachttoer. Het kunnen klaarspelen in een periode van economische depressie, in een stad waar ellende en werkloosheid heersten, was haast een wonder. Lieven Bauwens wist het, doch hij wist ook dat die tewerkstelling de stad niet redden kon en dat er werk moest gevonden worden voor duizende arbeiders wou men uit het slop geraken. Voor hem bestond er slechts een oplossing : de katoennijverheid modernizeren, derwijze dat Gent kon concurreren met de Engelse fabrieken en ateliers.

Wij moeten er niet eens aan denken, zegde alhier de nijveraars, want het is toch onmogelijk, het is uitgesloten dat wij de Engelsen die goedkoper werken en betere kwaliteit op de markt kunnen brengen dankzij een betere outillage, concurrentie zouden aandoen; trouwens wij leven onder Franse bezetting en Frankrijk en Engeland leven in een voortdurende oorlogstoestand zodat kontakten met bedrijven over het Kanaal niet veel meer zijn dan een droom.

Alleen de jonge Lieven Bauwens hield er een andere mening op na; daar de Engelsen over beter materiaal beschikken, over bekwame werklieden, over moderne machines, volstaat het hem het geheim van die werktuigen te ontfutselen, naar Vlaanderen over te brengen en alhier in toepassing brengen.

Foto Stadsarchief

Stoute droom die enkel kon ontstaan in het brein van een Lieven Bauwens. Hij kende Engeland, hij was de Engelse taal machtig, hij wist hoe men aan werk in een fabriek kon geraken, hoe ondanks de blokade toch nog schepen met smokkelwaar over de plas geraakten, en dat men met goud veel kan bekomen.

Goud bezat hij : de leerlooierij had een mooie stuiver opgebracht; durf bezat hij ook, talent en vindingrijkheid waren hem ingeboren. Waarom dan niet de grote sprong gewaagd in het onbekende, zelfs op gevaar af van zijn leven, want ook dat wist hij : de Engelse wetten verboden elke uitvoer van machines, zelfs het bezoek van vreemdelingen aan Engelse katoenspinnerijen.

Teoretisch was de onderneming onmogelijk, praktisch is er steeds een

uitweg. Lieven had een broeder die te Hamburg gevestigd was en handel dreef in koloniale waren; die zou de tussenpersoon, de dekmantel worden. Lieven zou zich naar Engeland begeven, zich laten doorgaan als handelaar in koloniale waren, koffie en suiker aankopen voor rekening van zijn broeder en naar Hamburg per schip vervoeren. In de balies koffie en zakken suiker zou hij zijn smokkelwaar, alias onderdelen van de machines en vooral van de vermaarde Mull-jenny verbergen.

Voorts zou hij mekaniekers, technici en werklieden aanwerven die hem naar Gent zouden vergezellen om er de kern te vormen van zijn nieuwe onderneming. Het zou hem gans zijn fortuin kosten, maar meteen zou hij zijn geboortestad van de economische ellende redden.

Hij bezat hoogstens een kans op tien om in zijn onderneming of liever zijn avontuur te slagen; negen kansen zaten hem dwars en dan zou het voor hem een katastroof worden : verlies van gans zijn fortuin, wellicht de doodstraf. Lieven Bauwens aarzelde geen ogenblik; daar waar er een kans op tien bestaat, moet men ze wagen wanneer alles op het spel staat en hij vertrok naar Engeland. Hij zou 32 maal de tocht ondernemen vooraleer gedeeltelijk te slagen, want op het allerlaatste ogenblik werd hij verraden.

Zelfs in vreedstijd zijn de Engelsen nogal wantrouwend; wanneer het oorlog is, wordt het nog erger. Toen Lieven Bauwens het vermetele plan had ineengetimmerd de Engelsen het geheim van de Mull-Jenny en de machine zelve te ontfutselen, waren de Britten in oorlog met de Fransen en dus ook met ons land dat op dat ogenblik bij Frankrijk was ingepalmd, dwz. dat al wie erin slaagde heelhuids in Engeland te geraken, er zeker niet persona grata was en weinig of geen bewegingsvrijheid genoot : zelfs de fabrieken werd de vreemdelingen ontzegd en vooral dan van die fabrieken waar de Mull-Jenny, de trots van de Engelse industrie en mechaniek wonderen verrichtte, het vermaard toestel dat gelijktijdig meer dan honderd draden kon spinnen.

Sedert 1785 hadden de Britten, dankzij dit geperfectioneerd tuig, hun produkten zo spotgoedkoop op de Europese markt kunnen brengen, dat elke concurrentie in de komende jaren uitgesloten bleek.

Er was dan ook meer dan een volle pint moed nodig om het aan te durven het avontuur van Lieven Bauwens te gaan wagen.

Zijn eerste verblijf in Engeland, zijn perfecte kennis van de taal en van de zeden en gewoonten van het volk, zijn relaties met vooraanstaande nijveraars, hebben ontegensprekelijk zijn taak enigszins vergemakkelijkt, doch zonder zijn fantastische verbeeldingskracht, zijn vermetelheid, zijn volharding, ware het hem nooit gelukt ook maar het minste onderdeel van de mysterieuze Engelse werktuigen naar België over te smokkelen.

Het werd een suspense-roman van het zuiverste karaat, met aanvankelijk drie hoofdpersonages : Lieven Bauwens zelf, zijn broer Jan in Hamburg en diens korrespondent in Londen, de Gentenaar Jan-Baptist Lammens,

Standbeeld Lieven Bauwens. Foto Stadsarchief

gevestigd Jewry street, in volle centrum van de City.

De te volgen weg voor elk onderdeel van de Mull-Jenny en andere werktuigen, alsmede voor de aangeworven werklieden liep over Manchester - Londen - Hamburg - Oostende en Gent.

Eerst moest ter plaats een tussenpersoon worden gevonden die de werktui-

gen wou en kon aankopen, zgd voor het oprichten van een fabriek in Schotland. Zij werden dan stuk voor stuk uiteengenomen en in een geheime opslagplaats geborgen.

Terwijl Lieven Bauwens voortdurend reist van Londen naar Manchester, naar Parijs, Oostende en Hamburg, kan Lammens een eerste lading klaar krijgen op een Deens schip dat naar Vlissingen afreist doch op het allerlaatste ogenblik heeft de doeane lont geroken en wordt alles in beslag genomen.

Lammens kan ontkomen evenals Harding en na een paar weken te zijn ondergedoken, slaan zij opnieuw de handen uit de mouwen. In augustus 1798 onderneemt Bauwens zijn 32e en laatste reis naar Engeland : het wordt nu de beslissende fase, de moeilijkste. In het geheim zijn reeds een paar werklieden met hun gezin naar Hamburg vertrokken; men heeft hen diets gemaakt dat zij er zullen werken in Engelse fabrieken die aldaar worden opgetrokken; ook zijn verschillende onderdelen van machines, zorgvuldig gekamoufleerd in balies en zakken in de Duitse haven terechtgekomen, maar de laatste lading, de belangrijkste moet samen met Bauwens en Harding op 12 november de haven van Gravesend verlaten.

Voor Bauwens zijn het verschrikkelijke uren van spanning en angst : alles is veilig aan boord geraakt en dan plots ploft het noodlot zwaar neer op het maandenlange avontuur : de vrouw van Harding die hare echtgenoot later in Hamburg moest vervoegen, loopt hare man achterna, begint te roepen en te huilen, verwekt een samscholing en de politie grijpt in.

Een ramp! De Engelse politie komt aan boord, heeft niet de minste moeite om uit te maken wat Bauwens en zijn vrienden in het schild voerden, leggen beslag op schip en lading en zetten de inmiddels ijlings gevluchte samenzweerdere achterna. Bauwens kan nochtans met een zestal werklieden Londen vervoegen en met een logge sloep, in een verschrikkelijke storm, na hachelijke ogenblikken te hebben doorgebracht, de haven van Hamburg vervoegen, waar hij zich moet schuil houden daar de Engelse afgezant aldaar zijn aanhouding en overlevering van de Duitse overheden eist. Bauwens oordeelt het veiliger zo spoedig mogelijk met hetgeen hem aan werkkrachten en materiaal overbleef naar Oostende af te varen, doch Engelse kruisere zetten hem achterna en zouden hem waarschijnlijk nog op het laatste ogenblik ingehaald hebben moest de burgemeester van Oostende Van Iseghem, een vriend van Bauwens, met het havengescht de Engelsen niet op afstand hebben kunnen houden!

Inmiddels was de toestand voor de in Engeland achtergebleven samenzweerdere hachelijk zelfs hopeloos geworden : Lammens, Harding en een drietal werklieden waren aangehouden geworden.

De zaak werd op 9 januari 1799 voor het Hof van Old Bailey, voorgezeten door Sir Richard Carr Glynn, lord-mayor van Londen gebracht. Het was de

advokaat van de Kroon, de vermaarde lord Thomas Erskine, die tegen de betichten vorderde : Lammens werd tot een jaar gevang en een zware boete veroordeeld. Erskine maakte in zijn ophefmakende rede van Lieven Bauwens een staatszaak : “Na ons het geheim van de leertouwerij en leerlooierij ontfutseld te hebben en er zich mede te Gent in Vlaanderen te hebben gevestigd; na aldaar een zo welingerichte leertouwerij te hebben opgericht, dat hare produkten hier te Londen duurder verkocht worden dan de nationale voortbrengsels van dezelfde aard, en voor onze nijverheid een geduchte mededinging is ontstaan, komt Lieven Bauwens opnieuw ons land te beroven van een van zijn nuttigste en onontbeerlijkste nijverheidstakken : de boomwolnijverheid. Te dien einde heeft hij werklieden en deskundigen verleid en omgekocht, een groot aantal spinmolens te Manchester en elders doen bouwen, met het inzicht ze naar Frankrijk over te sturen. Gelukkig werden deze werktuigen gedeeltelijk aangeslagen.

Deze feiten die tot doel hadden ons te beroven van een nijverheidstak ons zo duurbaar als de oogappelen, moet aanzien worden als een verraad dat de zwaarste straf verdient”. “capital crime, liable to pay the ultimum supplicium”!

Het zijn deze laatste woorden die de meeste geschiedschrijvers in de vorige eeuw deden beweren dat Lieven Bauwens bij verstek ter dood werd veroordeeld door de rechtbank van Londen en dat zijn beeltenis op een openbaar plein van de hoofdstad werd opgehangen.

Moest Bauwens zijn aangehouden geworden of voor z'n rechters zijn verschenen, waarschijnlijk zou hij ter dood zijn veroordeeld geworden, niet omdat hij machines heimelijk naar het buitenland had gesmokkeld, maar omdat op ogenblik dit oversmokkelen gelijk stond met samenzwering tegen de Staat.

In werkelijkheid was er gedurende gans het proces meer sprake van Bauwens dan van Lammens en konsoorten die de rechtbank maar als figuranten aanzag, maar Bauwens zelf werd, hoe vreemd het ook mag luiden, niet veroordeeld.

Het was het proces Bauwens maar zonder Bauwens. Welnu, de Engelse rechtspraak was zo gevestigd en het strekt haar ongetwijfeld tot eer, dat geen veroordeling bij verstek werd uitgesproken; men veroordeelde niet een mens die niet ter zitting aanwezig was en zich niet kon verdedigen of laten verdedigen.

Het verhaal van de ter dood veroordeling bij verstek is dus niets meer dan een legende. Ten andere heeft Lieven Bauwens noch in zijn brieven, noch in officiële dokumenten ooit gewag gemaakt van enige veroordeling. Of ook zijn terechtstelling in beeltenis op een openbaar plein te Londen, een legende is, kan moeilijk worden uitgemaakt. Het is immers geenszins uitgesloten dat de woedende massa of zelfs de handelaars en fabrikanten die het proces hadden uitgelokt, zich op die wijze hebben gewroken van de sluwe

Gentenaar, doch geen enkel officieel dokument of verhaal uit de tijd kan het ons bevestigen.

Laten wij die anekdote dan ook als troost aan degenen die ontgoocheld zijn bij het vernemen dat de Gentse held niet werd veroordeeld : mensen willen nu eenmaal iets griezeligs als slot van dergelijke avonturen. Wellicht had The Times het bij het rechte eind in zijn kommentaar van 1 maart 1799 over de veroordeling van de arme Lammens : zoals wij menen, schrijft het blad dat onze vaderlandsliefde eist dat wij onze nationale nijverheden eksklusief voor ons zouden houden en bewaren, zo heeft de veroordeelde wellicht gedacht dat zijn vaderlandsliefde erin moest bestaan, zijn land met die nijverheden te kunnen begiftigen.

Het was sober gedacht en geschreven, het resumeert ook gans het avontuur van Lieven Bauwens : verraad en aanslag tegen de staat voor de Engelsen, onbaatzuchtige onderneming waarbij hij zijn leven op het spel zette en niet aarzelde gans zijn fortuin te verliezen, om zijn volk te dienen en uit de elende te redden.

PIERRE KLUYSKENS

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

De Hersenen : Voor de hersenen geldt een algemene regel. Zij moeten met veel zorg meermaals worden gereinigd en gespoeld en vooral ontdaan van de aanklevende bloedrestanten en van het omringende vlies.

De meestgebruikte en fijnste zijn de **kalfshersenen**. Men kan ze, gereinigd, koken en opdienen bereid met zwarte botersaus. Men kan ze ook gereedmaken in gesmolten boter waarin men een lepel bloem roert en dan dadelijk een glas water, zout, muskaatnoot, ajuin en kampernoeliën (die een uur gekookt hebben) bijvoegt. In dit mengsel laat men de hersenen tien minuten koken en dient ze op met een bindsel van eierdooiers en citroensap. Ter versiering kan men ook schone regelmatig gesneden en gefruite stukjes brood tussen ieder stuk hersens leggen. Kalfshersenen kunnen ook afgekookt worden in een mengsel van water, een lepel azijn, zout, peper, een fijngesneden ajuin en wortel, een laurierblad en een tuiltje thym en peter-